

Centrum és periféria

Gondolatok az erdélyi képzőművészetről

JUHÁSZ BÁLINT

Kulturpalota, Marosvásárhely, 2019. X. 25. – 2020. IV. 19.

Több évtized telt el azóta, hogy a közép-kelet-európai régiók 20. századi művészete újra a nemzetközi művészettörténet figyelmének középpontjába került. Nemcsak európai, hanem olyan amerikai szakértők is, mint Steven Mansbach, jelentős tanulmányokat írtak a térség művészeti miliójéről. Azonban valamilyen oknál fogva Erdély elkerülte a figyelmüket. Szakmai körökben jól ismert tény, hogy az I. világháború végéig Budapest, Bécs, München és Párizs képzőművészeti főiskolái jelentették a szakmai továbblépés valódi kulcsát. Mindemellett a MIÉNK (Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre) 1909-es és a Művészház 1910-es kiállításai Kolozsváron komoly nyomot hagytak a régió művészeti életében. A katasztrófába torkolló világháború és a súlyos következményekkel járó trianoni békeszerződés számtalan ott élő képzőművész sorsát megpecsételte. Nagybánya mellett az 1920-as és 1930-as években olyan központok szilárdultak meg, mint Brassó, Nagyszeben, Kolozsvár, Temesvár és Nagyvárad. Számos erdélyi művész a bukaresti Képzőművészeti Akadémián folytatta tanulmányait, egyesek a román főváros nivós kiállítóhelyein állítottak ki.

Mindemellett külföldi tanulmányútjuk révén a művészek már nemcsak Párizst, hanem Berlint és Rómát is előszeretettel látogatták. A két világháború közötti időszak Erdélyben produktív és virágzó korszak volt, bár el volt vágva a centrum művészeti intézményeitől, másfajta fejlődési vonalat követett, önálló identitásra törekedett. Ezt úgy is lehet hívni, hogy „transzszilvanizmus”, amely végigkövethető az erdélyi magyar, román és szász képzőművészek munkásságán. Ettől eltekintve az ekkor készült festmények, szobrok vagy grafikák alapvetően a modern művészeti mainstreamhez alkalmazkodtak. Ennek következtében magas színvonalú kulturális centrum alakult ki, amely intézményeivel (képzőművészeti főiskolák és szabadiskolák, magángalériák, állami tárlatok) és művészeivel együtt elismertségre törekedett. A mostani marosvásárhelyi kiállítás ezt a renomét próbálja felidézni.

MATTIS TEUTSCH JÁNOS: *Kompozíció XXXII.*, 1919–1924, olaj, vászon, 120×89 cm, Maros Megyei Múzeum, Marosvásárhely, HUNGART ©2020

A tárlat szervezése 2018 őszén indult Soós Zoltánnak, a Maros Megyei Múzeumok igazgatójának köszönhetően. A koncepció kidolgozása során hosszú egyeztetések folytak olyan intézményekkel, melyek gyűjteményének egy részét a két világháború közötti művészet alkotja. Ezek közül kiemelendők a kolozsvári Galeria Quadro, a nagybányai, kolozsvári és brassói művészeti múzeumok. Hozzávetőleg 170 műalkotás gyűlt össze, s ezek közül Boros Judit művészettörténész szakmai segítségével 127 lett kiállítva. Külön kell beszélnünk az anyag mintegy 30 százalékát képező Böhm-műgyűjteményről, amely „leképezi kicsiben az erdélyi sokszínűséget”. Id. Böhm József már az 1960-as évektől vásárolta a nagybányai művészek műveit; a mostani összeállítás kicsit eklektikusnak tűnik. Mattis-Teutsch János és Jándi Dávid mellett Szolnay Sándor, Fülöp Antal Andor, Tasso Marchini és a

szász festők (Fritz Kimm, Hans Eder, Grete Csaki-Copony) is szerepelnek. Mindemellett ne felejtsük el a Barabás Éva-féle gyűjteményt sem, amelynek bámulatos festészeti anyaga 5 + 1 teremben elosztva látható. Az első teremben Ferenczy Károly plen-air festményét (*Keresztlevétel*) és Ziffer Sándor *neós* stílusú (*Réti István műtermében*) művét szerepeltették. E két különböző technikával készült mű céltudatosan van egymás mellé helyezve.

A századforduló és az első világhégés között az erdélyi művészetben nagy fordulat ment végbe. Czöbel Béla Párizsból hazatérve megmutatta a fauve stílusban készült műveit kollégáinak. Ziffer és Perlrott Csaba Vilmos is közreműködtek a francia modernizmus stílárís eredményei elterjesztésében. Az első terem kvalitásos műveket mutat be a közönségnek

kiemelni Jándi Dávidot, aki a *Laokoon* című, 1925-ben készült olajképével a firenzei Casa Buonarrotiban őrzött michelan-gelói domborművek plaszticitására reflektált. A harmadik terem visszatér Nagybányához. Az itt kiállított művek esetében továbbra is a plen-air festészet van hangsúlyozva, mint például Hermann Morres és Petre Abrudan képein.

Ezt követően a kolozsvári képzőművészeti milió legtehetősebb művészei következnek. Tasso Marchini, Fülöp Antal Andor, Szolnay Sándor és Aurel Ciupe Nagybányán tanultak, azonban Kolozsváron indították el karrierjüket. Ehhez a körhöz tartozott Szervátiusz Jenő is. A tragikus sorsú Tasso Marchini és Szolnay Sándor festményei a közép-európai modern neoklasszicizmushoz illeszkednek, mindemellett Marchini egyes aktjai párhuzamba vonhatóak Felice Casorati mágikus realista műveivel is. Karl Hübner art decós *Női portréja*, ez az elegáns ruhába öltözött alak szoborszerű testtartásával és hideg háttérével Christian Schad portréihoz hasonlítható. Hangsúly helyeződik olyan

NAGY OSZKÁR: *Varró nő*, 1925–1933, olaj, karton, 71×51 cm

Megyei Művészeti Múzeum, Nagybányai Művészeti Központ, HUNGART © 2020

HANS EDER: *Portré*, olaj, rétegelt lemez, 72×53 cm

Brassói Művészeti Múzeum, HUNGART © 2020

magyar, román (Aurel Popp) és szász (Jacob Nussbaum, Stanislas Stücgold) művészekről, s a látogatót egy meglepetés is várja: Alexandru Popp (Papp Sándor) 1912-ben festett *Notre-Dame* című olajfestménye, amely nemrég került a Maros Megyei Múzeumok gyűjteményébe.

A következő terem zárja az I. világháború előtti festészetet, hogy a további termek bemutat-hassák az 1920 és 1940 közötti periódust. A második teremben kiállított művek az 1920-as években készültek, az „útkeresés” korszakában. Ebbe olyan nevek tartoztak, mint például Jándi Dávid, Fritz Kimm, Aurel Ciupe, Ziffer Sándor és Hans Eder. Érdemes közülük

művészekre, mint Nagy Albert, Gáll Ferenc (François Gall) és Nagy István. Nagy Albert számára meghatározó volt itáliai periódusa (Firenze és Róma), mint ahogy Gáll Ferencnél a római és a párizsi időszak. Itt láthatók Nagy István erőteljesen expresszív portréi is.

Az utolsó teremben találjuk a két világháború közötti erdélyi avantgárd legszebb műveit, Mattis Teutsch János és Klein József konstruktív-expresszionista alkotásait. Sajnálatos, hogy a kiállításon szereplő művészek közül olyan nevek hiányoznak, mint Vásárhelyi Z. Emil és Marosi Tímár János, illetve a bukaresti és a jászvásári képzőművészeti akadémián tanuló erdélyiek. Ennek ellenére ez a kiállítás kiindulópontja lehetne egy átfogó kutatásnak, amelynek köszönhetően sikerülne rávilágítani Erdély fontos szerepére a 20. századi közép-európai művészetben.